

LITTERATUR

HÖGERNS STARKE MAN

»Steg för steg, trots många konflikter och hårda omdömen, har han skaffat sig en plats i nationens hjärta.» Detta spontana erkännande, som Arvid Lindman fick av en politisk motståndare vid sin avgång från partiledarskapet, utgör också slutorden i fil. doktor Ivar Andersons utomordentligt levande och rikt fasetterade biografi över högerens starke man under det nya samhällets framväxt (Ivar Anderson, Arvid Lindman och hans tid, Norstedts, pris 32:50). Att detta förtätade omdöme om Lindmans statsmannagärning var väl underbyggt kan envar konstatera som tar del av denna bok, så överflödande rik på sakliga detaljer och upplysande sammanfattningar.

Den tid Arvid Lindman tillhörde innebar ett uppbrott på nästan alla områden — politiska, ekonomiska och sociala — men trots att han livet igenom fast och konsekvent stred för konservativa idéer och traditioner, blev hans ideal aldrig föråldrade och förstelnade. Tvärtom skulle han under en sällsynt rik och intensiv samhällsgärning leva med i tiden och dessutom under några viktiga år leda landets öden som statsminister i en — som författaren utan överdrift kallar — »de stora beslutens ministär».

Det märkliga är att medan Lindmans samtida radikala motståndare Hjalmar Branting och Karl Staaff redan fått något av respektingivande otidsenlighet över sig, är den gamle högerledarens program fortfarande aktuellt. Förklaringen härtill är att söka både i Lindmans karaktär och i

hans karriär — det ger Ivar Anderson övertygande belägg för i detta statsmannaporträtt, som är på en gång personligt förtroget och vetenskapligt dokumenterat. Lindman var ingen visionär massledare och inte heller någon abstrakt teoretiker. Han var en realist tryggt förankrad och väl bevandrad i det borgerliga svenska samhälle, där han gjorde sin insats.

Lindman kände detta samhälle ur skilda aspekter. I några tjusande kapitel låter författaren oss följa Lindman i spåren under uppväxtåren på Iggesunds bruk och som sjökadett under världsomseglingen med Vanadis åren 1883-1885. De båda yrkena som bruksdisponent och sjöofficer gav honom rika inblickar i skilda samhällsfrågor: industri och skogsbruk, försvars- och utrikespolitik, och sedan han utnämnts till generaldirektör i telegrafverket, blev han snart också insatt i den civila ämbetsmannavärlden.

När Arvid Lindman 42 år gammal valdes till riksdagsman och därmed gav sig politiken i våld, var han sålunda utomordentligt väl förberedd för denna sin nya uppgift. Han gjorde sin politiska debut år 1905 — under en händelserik tid, då unionsupplösningen var den dominerande politiska frågan, samtidigt som en dov oro gick som en underström under samhällets yta. Lindman kände sig starkt dragen till Harald Hjärnes program om »Försvar och reformer». Han tog också bestämda intryck av Rudolf Kjelléns och »unghögerens» kritik av den samhällsliga dådlösheten och deras krav på en

nationell kraftsamling. Och medan den opraktiske Kjellén fullkomligt misslyckades i sin roll som den nationella ungdomens ledare, blev det Lindman som kom att realisera den unga högerens program, sedan han år 1906 bildat sin regering.

Skildringen av Lindmans första och viktigaste ministär utgör med rätta en av tyngdpunkterna i detta arbete. Under de fem och ett halvt år som Lindman stod på nationens kommandobrygga fick han rika tillfällen att visa prov både på praktisk duglighet och på sin förmåga att samla stridande viljor i de stora politiska frågorna. Den rösträttsreform som hans regering genomförde var djärvare i linjerna än vad Kjellén och »unghögern» själva hade tänkt sig. Och när han framlade sin proposition om inlösen av Norrbottens gruvfält, lyckades han samla alla de moderata elementen i riksdagen kring detta framsynta program men fann sig angripen inte bara av Branting utan också av Kjellén, som i denna fråga gick samman med socialisterna. Det var i debatten mot Kjellén som Lindman fick utlopp för sin berömda fyndighet i repliken. Kjellén hade i ett lyriskt anförande förklarat att man inte fick beröva det svenska folket dess drömmar. Lindman svarade kort och kärnfullt, att »det är lyckligt när man söker göra en affär att man icke drömmer utan är fullt vaken» — en replik som vittnar om den bastanta verklighet som var underlaget för all hans verksamhet.

Lindmans outtröttliga strävanden att konsolidera högerpartiet under 1910- och 1920-talet har självfallet fått ett stort utrymme i boken, och här kan författaren yttra sig så mycket mera initierat som han själv under Lindmans tio sista verksamhetsår tillhörde hans närmaste medarbetare i riksdagshögern. Han är helt oväldig i sina omdömen och kritiserar bl. a.

Lindman för hans ovilja mot en borgerlig samlingsregering efter 1932 års riksdagsval. Men vad som brast i fråga om taktisk politisk begåvning kompen-serade amiralen genom en mångsidig erfarenhet och en medryckande ledarförmåga. Han var inte som många samtida och nutida politiker ensidigt fostrad för den politiska karriären. Han hade ett borgerligt yrke, en tryggad ekonomi och en grundlig utbildning som en säker förankring i den politiska kampen.

Innan Lindman år 1935 avgick som högerns ledare, måste han uppleva svåra politiska motgångar inte bara utåt i riksdagsvalen utan också inom partiet genom brytningen med Sveriges nationella ungdomsförbund. Detta förbund som under vissa år var landets starkaste politiska ungdomsorganisation hade i ledningen fått vissa särkrafter som ville bilda ett eget parti och som kände sympatier för den nazistiska ideologien. Lindman har fått uppbära mycket klander för sin negativa inställning till den »nationella oppositionsrörelsen», som — har det sagts — kostade högern en generation entusiastisk ungdom. Nu när dessa uppslitande händelser redan tillhör historien är nog de flesta ense om att amiralen handlade rätt. Tidigare än de flesta andra politiker reagerade han skarpt mot den tyska nazismen. Delvis stod detta i samband med hans brinnande intresse för frimureriet, som Hitler skoningslöst förföljde, men Lindman som aldrig prissgav sin tro på folkstyrets principer förstod mycket snart att nazismen också utgjorde ett dödligt hot mot demokratien och rättsstaten. Han ansåg skilsmässan med den nationella ungdomsrörelsen oundviklig för att befria högern från ett betänkligt parti. Hans uppträdande kunde naturligtvis ha varit mindre bryskt, men den snabba reorganisationen av ungdomsrörelsen efter denna för hö-

gern så smärtsamma blodavtappning var ett nytt bevis på hur nyktert och klarsynt den gamle högerledaren såg på situationen.

Ivar Andersons bok är inte bara en klok och välavvägd biografi över en märklig människa utan också en skild-

ring av ett helt tidsskede, som ännu är näraliggande och väl värt att studera. Man kan knappast göra det i angenämare sällskap än tillsammans med denne sakkunnige och personligt engagerade författare!

Alf Åberg

ENGELSKSPRÅKIG SVENSK FÖRFATTNINGSHISTORIA

För icke så länge sedan berikades den engelskspråkiga litteraturen med ett gott arbete om svenskt politiskt liv, *A. D. Rustow, The politics of compromise*. Nu föreligger ännu ett arbete, denna gång av författningshistorisk karaktär, *Parliamentary reform in Sweden 1866-1921* (Oxford 1957), skrivet av den engelske forskaren *Douglas V. Verney*, Liverpools universitet. Det är med glädje detta tillskott inregistreras. Man har anledning att vara tacksam för denna sakkunniga och välbalanserade presentation för utländsk publik av svensk författningshistoria från 1809 till 1950-talets mitt med huvudvikten lagd på de tre representationsreformerna 1865-66, 1907-09 och 1918-21. Trots ett måttligt omfång — mindre än 300 sidor — ger boken inte ett intryck av torftig översikt. Förf. har fått plats med väsentliga synpunkter, träffande iakttagelser och ett påfallande rikt persongalleri utan att spränga ramen. Hans förtrogenhet med den svenska litteraturen är utomordentligt god. Går man till hans bibliografiska sammanställning, är det egentligen endast Sten Carlssons socialhistoriska arbeten som man saknar.

Med självständighet och gott omdöme tar han ställning i vetenskapliga stridsfrågor och är väl hemmastadd även i den senaste diskussionen. Sålunda uppehåller han sig vid avväg-

ningsfrågan De Geer—Gripenstedt vad det gäller deras betydelse för reformverket 1865-66. Verney avstår klokt nog från alla överdrifter. De Geer förblir i hans framställning »segerens arkitekt». Förf. är också välgörande fri från de schematiska resonemangen om de engelska och amerikanska systemen såsom fixpunkter för De Geers reformarbete. Han hävdar att De Geer följde sin egen idé och hade näraliggande praktiska riktpunkter för sitt arbete. Dock går förf. väl långt i förenkling, då han vill göra troligt att De Geer gav de båda kamrarna lika kompetens endast för att förhindra opposition från både konservativt och liberalt håll.

Rösträttsreformen 1907-09 och den slutliga demokratiseringen 1918-21 samt den mellanliggande stormiga tiden skildras nyanserat och välavvägt. Verney är ingen förfäktare av teser, ingen författarpersonlighet som fånglar genom intensiteten och sinnrikheten i pläderingen för sin ståndpunkt eller genom storlinjigheten i de perspektiv han drar upp. Men han inger förtroende genom sin strävan efter objektivitet, genom sin precisa justering av värderingar till förenlighet med fakta så långt dessa med säkerhet kan fastställas. Och han är en skarpsynt iakttagare.

Några smärre sakfel kan här förbi-

gås. Förf:s påstående att kungens seger 1914 var mera skenbar än verklig låter sig väl försvara. Mindre lyckad är hans formulering att kungen »never again tried to speak to his people». Förf. kunde rent av haft anledning att inregistrera ett andra »Palace Yard speech», det av 1943.

Förf:s iakttagelser rörande orsaken till det liberala partiets nedgång 1914 kan vara värda att ta fasta på. Valmännen kan inte tänkas ha övergivit det liberala partiet endast eller främst på grund av dess konflikt med monarken, utvecklar han. Det naturliga svaret från anhängarna i ett sådant läge borde ha varit att de med ökad styrka slagit vakt omkring den av kungen detroniserade partichefen och hans kolleger. I stället möttes partiet av två nederlag med få månaders mellanrum, som reducerade dess mandatantal med nära 50 procent. Det måste finnas alldeles särskilda förklaringar till ett sådant resultat. Liberalerna hade otur. Världshändelserna ställde deras politik i en ogynnsam dager. Men därutöver pekar Verney på Staaffs obenägenhet för kompromisser med sina opponenter. Han var för mycket av ståndaktig tennsoldat. Han höll så hårt på sin mening att till slut endast den allra trognaste kadern stod bakom honom. Det är en karakteristik, som inte gör Staaff full rättvisa. Han var inte ovillig till kompromisser, när han ansåg dem

vara politiskt nödvändiga. Hans brister som ledare bottnade mera i hans slutenhet och hans förbehållsamhet även i förhållande till sina närmaste medarbetare.

Men en hänvisning till vissa brister i Staaffs ledaregenskaper räcker inte som förklaring till liberalernas motgångar. Förf. framhäver också det liberala partiets heterogenitet. Partiet hade med sin sammansättning en inneboende svaghet. Det bar på inre motsättningar, som förlamade dess handlingskraft just som segrans frukter skulle bärgas. Partiet överflyglades av socialdemokraterna, men det är i det sammanhanget knappast rättvist att som förf. gör kontrastera Staaffs och Brantings ledarpersonligheter mot varandra och i skillnaderna dem emellan se en väsentlig förklaring till liberalernas tillbakagång och socialdemokraternas framgång. Branting hade hjälp av starka sociala krafter, som inte heller en smidigare liberal partichef skulle förmått att länka mycket annorlunda. En oskicklig socialdemokratisk ledare kunde till en del förspillt socialdemokraternas chanser, men för den liberale ledaren måste det alltid i det läge som då var ha erbjudit svårigheter att hålla ställningen, hur skicklig politiker och psykolog han än månne varit.

Olle Nyman